

УДК 378:39 [746.1:687.153]:303.446-021.252

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2025.37.37>

ВІЗУАЛЬНО-ПЛАСТИЧНИЙ КОД УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: АКАДЕМІЧНА МАНТІЯ. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Лютенко Лариса Анатоліївна¹, Токар Марина Іванівна²

¹ кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Харків, Україна,
e-mail: lutenkola@gmail.com, orcid: 0000-0002-7860-3835

² кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри аудіовізуального мистецтва,
Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Харків, Україна,
e-mail: mari4katokar@gmail.com, orcid: 0000-0002-3666-0604

Анотація. Мета. Метою дослідження є визначення потенціалу української академічної мантиї як елемента візуальної ідентичності вишів та шляхів її переосмислення і адаптації до актуальних культурно-ціннісних парадигм через компаративний аналіз академічного одягу (мантиї) вишів країн, що перебували під впливом тоталітарного та колоніального режиму, – України та Південної Африки.

Методологія. Дослідження здійснено на основі порівняльного аналізу візуальних кодів академічного одягу українських і південноафриканських закладів вищої освіти. Застосовано методи візуального аналізу, інтерпретації символіки кольору, а також культурологічний і семіотичний підходи до вивчення академічного вбрання як елемента інституційної ідентичності.

Результати. У результаті встановлено, що академічне вбрання університетів Південної Африки, з одного боку, ґрунтується на європейській традиції, а з іншого – адаптується до локальних культурних кодів, бо в південноафриканському контексті колір має виразне семантичне навантаження, пов'язане з етнічною, історичною та соціальною ідентичністю. Досвід українських університетів свідчить про тривале запозичення та відтворення європейського візуального коду академічної мантиї, який зберігає свою сталість ще із часів тоталітарного режиму. Така традиція вказує на актуальність переосмислення символічної ролі академічного вбрання як складника візуальної ідентичності закладів вищої освіти. У цьому контексті особливої ваги набуває інкорпорація національних символів, кольорів і орнаментів, що сприятиме формуванню унікального візуального образу української вищої школи та підкресленню її культурної самобутності.

Наукова новизна. Уперше в українському науковому дискурсі здійснено порівняльний аналіз академічного вбрання в контексті посттоталітарного переосмислення візуальної культури вищої освіти. Запропоновано концепт орнаментального та колористичного мислення як інструменту візуального конструювання інституційної та національної ідентичності українських вишів.

Практична значущість. Отримані результати можуть бути використані як теоретичне й практичне підґрунтя для розроблення або оновлення академічного вбрання українських закладів вищої освіти з урахуванням принципів національної ідентичності, культурної спадщини, академічної репрезентації та бренд-комунікації. Інтеграція орнаментальних і кольорових кодів, релевантних українській візуальній традиції, сприятиме підвищенню впізнаваності академічних інституцій у публічному просторі, зміцненню їхньої візуальної легітимності на національному й міжнародному рівнях.

Ключові слова: академічне вбрання, мантия, орнамент, колористика, візуальна ідентичність, дизайн, університетська традиція, бренд, деколоніальне переосмислення, культурний код, культурна уніфікація, костюм.

ВСТУП

Актуальність дослідження академічного вбрання закладів вищої освіти України в сучасному дизайн-дискурсі зумовлена потребою його переосмислення як багатовимірного культурного феномену. Академічна мантія, що впродовж століть асоціювалася із церемоніалом, ієрархією та академічною традицією, нині потребує нового інтерпретаційного підходу – не лише як зовнішнього маркера наукового статусу, а як потужного візуального тексту, здатного транслювати цінності, історичну пам'ять, ідеологічне послання, культурну та національну ідентичність навчального закладу.

У глобалізованому світі, де заклади вищої освіти змагаються не лише за академічні рейтинги, а й за візуальну унікальність, мантія дедалі більше виступає засобом візуальної комунікації із внутрішньою і зовнішньою аудиторією. У цьому контексті символіка кольору, структура орнаменту, текстура тканини та крій академічного одягу перетворюються на носії глибших смислів: від прагнення до знання та гуманістичних ідеалів – до емансипації освітнього простору й інтеграції національних кодів з академічною візуальністю, що безпосередньо впливає на імідж і впізнаність закладу вищої освіти [4].

Ця проблема є особливо актуальною для країн, що пережили тривалий період культурної уніфікації або колоніального домінування, як-от Україна та Південно-Африканська Республіка. У таких контекстах академічне вбрання стає не лише предметом естетики чи протоколу, а й полем символічної трансформації, де формуються нові постколоніальні або посттоталітарні моделі академічної ідентичності. Отже, вивчення академічного одягу як візуального коду, здатного передавати глибокі наративи про спадкоємність, національну належність, інституційну пам'ять і ціннісні орієнтири, є не лише науково обґрунтованим, а й суспільно значущим.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Останніми роками у світі спостерігається зростання інтересу до академічного одягу не лише як до елемента ритуальної культури, а як до складного візуального засобу, що репрезентує ціннісні орієнтири та стратегічну візію вищих навчальних закладів.

Як зазначає О.М. Лагода (2021 р.) [3], формування мови костюма як знакової системи, що надає йому функції тексту, нерозривно пов'язане зі змістовим наповненням і комунікативним потенціалом одягу. У цьому контексті кожен костюм, академічний також, розглядається як

своєрідне послання – наратив, створений дизайнером як засіб самоідентифікації. Подібна думка простежується й у Т.М. Головенко зі співавторами (2023 р.) [2].

Останні публікації низки авторів зосереджені на трансформації академічного одягу у світовому контексті. Так, Б. Кристіансон (2021 р.) [8] аналізує процес створення академічного вбрання Університету Гартфордширу як приклад інституційного брендингу, заснованого на поєднанні традиції та сучасного дизайну. Дж.К. Купер (2020 р.) [10] у своєму дослідженні висвітлює реформи шотландського академічного костюма в XIX ст., що актуалізує питання адаптації традицій до нових соціокультурних умов. На особливу увагу заслуговують праці, присвячені неєвропейським традиціям. Б. Рангивай (2019 р.) [21; 22] досліджує включення національного маорійського вбрання до академічної церемоніальної практики в Новій Зеландії, акцентує на процесах візуальної деколонізації та етнокультурного самовираження. Подібні ідеї простежуються у працях Н. Роу (2023) [23], Дж. Тестара (2014 р.) [25] та Ка Шинга, Чарльза Ко (2014 р.) [15], присвячених академічному вбранню Фінляндії, Японії та Китаю. У цих дослідженнях акцентовано увагу на сучасних тенденціях повернення до локальних традицій шляхом переосмислення кольорової гами, вибору матеріалів і форм, що відображає прагнення до культурної ідентичності в межах глобалізованого академічного простору. Дослідження С.Л. Вольгаст (2009 р.) [27] про еволюцію академічного костюма в Колумбійському університеті демонструє те, як вбрання стає носієм інституційної ідеології, змінюючись у відповідь на потреби суспільства й університетської спільноти. Ці міркування є концептуально близькими з думкою К. Флемінга (2006 р.) [13], який описав еволюцію академічного костюма Університету Стерлінга від часів його заснування. Також заслуговує на увагу праця К. Кроуфорд (2008 р.) [12], у якій проаналізовано технологічні тренди у виготовленні академічного одягу та їхній вплив на зовнішній вигляд сучасної мантії.

Проблему збереження академічного вбрання у XXI ст. порушують О. Кінан (2010 р.) [16], Н.Г. Сидорчук (2014 р.) [5] та С. Вірден (2015 р.) [26], акцентують, що виживання традиції можливе лише за умови її переосмислення відповідно до сучасних естетичних і соціальних запитів. Е. Тетер (2024 р.) [24] простежує історію та сучасну практику використання академічного вбрання у британських модерних університетах з 1880 р., підкреслює

нерівномірність і фрагментарність візуальної культури академізму в різних освітніх середовищах. В.Н. Харгрівз-Моудслі (1963 р.) [14] у своїй фундаментальній праці простежив еволюцію академічного одягу в Європі до кінця XVIII ст., заклав основи для сучасних типологічних класифікацій. У дослідженнях А. Норт (2014 р.) [20] і А. Керр (2023 р.) [17] вивчено трансформацію академічного костюма Оксфордського університету, зокрема в аспектах модифікацій фасону, коду кольорів і стилістичних особливостей. Н. Кокс (2001 р.) [11] дослідив локальні адаптації британської традиції в академічному вбранні університетів Нової Зеландії, де під впливом постколоніального контексту сформувалася власна візуальна ідентичність. Практичний аспект академічного вбрання в американській традиції ґрунтовно досліджує Д.Т. Бовен (2009 р.) [6], який обґрунтовує доцільність запровадження уніфікованих зразків академічного одягу відповідно до кожного освітнього рівня. Завдяки такій стандартизації академічного строю можлива чітка ідентифікація освітнього ступеня його носія.

Аналіз літератури свідчить, що на світовому рівні академічне вбрання активно вивчається та дедалі частіше трактується як елемент стратегічної візуальної ідентичності та символічної і національної ідентифікації закладу вищої освіти. Існує загальна тенденція до переосмислення традицій з позицій інклюзії, локалізації та деколоніального підходу.

Для компаративного аналізу було обрано досвід Південної Африки, де академічна мантия, ставши символом деколоніального вираження, органічно поєднує західні традиції з місцевими культурними елементами та демонструє, як зміни в академічному одязі можуть допомогти виразити унікальність і культурну ідентичність у сучасному глобальному освітньому середовищі. Запозичення цього досвіду дає можливість побачити потенціал української академічної мантиї як інструменту візуального представлення національних цінностей, ідентичності та самовираження вищих навчальних закладів України. Водночас в Україні ця проблема залишається малодослідженою, що зумовлює наукову новизну й актуальність запропонованого дослідження.

МЕТА

Метою дослідження є визначення потенціалу українського академічного одягу (мантиї) як елемента візуальної айдентики вишів і шляхів переосмислення і адаптації її до актуальних культурно-ціннісних парадигм через компаративний аналіз академічного одягу

закладів вищої освіти України та Південної Африки – країн, історично позначених впливами тоталітарного та колоніального режимів.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

У контексті компаративного аналізу академічного вбрання в Україні та Південно-Африканській Республіці (далі – ПАР) особливого значення набуває дослідження історичних витоків, культурного підґрунтя та етапів трансформації академічного строю в освітньому середовищі цих країн.

Академічне вбрання в Україні має складну історію, формування якої відбувалося під впливом різних культурних, політичних і освітніх моделей, що змінювалися відповідно до геополітичного становища країни. Перші спроби інституціалізації академічного одягу на українських землях можна простежити в університетах, заснованих у межах Австро-Угорської та Російської імперій. Зокрема, у Львівському університеті, який функціонував у складі Габсбурзької монархії, академічна традиція базувалася на німецько-австрійських і польських зразках. Уже в XIX ст. професорський склад використовував мантиї темно-синього кольору із золотистим оздобленням, що відтворювало елементи вбрання віденських професорів. Така візуальна модель не лише символізувала належність до європейської академічної традиції, але й була інструментом культурної легітимації університетської спільноти в умовах імперської багатонаціональності.

Період радянської влади ознаменувався цілковитою уніфікацією академічного костюма та втратою його індивідуальності. Було запроваджено стандартну форму, яка складалася із чорної мантиї та квадратної шапочки з китичкою, колір якої – червоний або синій – варіювався залежно від статусу чи символіки конкретного закладу. Цей костюм уособлював принципи централізованого управління та ідеологічного контролю, уніфікуючи зовнішні атрибути науковця в межах радянського культурного канону. Після проголошення незалежності України в 1991 р. ця модель продовжувала функціонувати в більшості вищих навчальних закладів, хоча і була частково модернізована – переважно шляхом зміни тканин або кольорових акцентів, однак без глибшої переінтерпретації в контексті національної ідентичності й академічної айдентики.

На відміну від України, у Південній Африці відбувається активне переосмислення академічного строю як інструменту репрезентації національної, культурної та інституційної ідентичності. Початкове копіювання

британських зразків – зокрема в університетах Стелленбоша та Кейптауна, які вважалися англоцентричними освітніми осередками – поступово трансформувалося у свідоме прагнення до відображення африканської ідентичності через академічне вбрання. Після скасування режиму апартеїду в 1994 р. багато південноафриканських університетів розпочали глибокі процеси деколонізації академічного простору. Це передбачало перегляд мовної політики, зміни в навчальних програмах і, що не менш важливо, реформу символічного представлення академічної спільноти через одяг.

Яскравим прикладом такої трансформації є Центральний університет технологій (Central University of Technology (далі – CUT)) у місті Блумфонтейні [7]. Тут була реалізована унікальна концепція академічної мантиї як культурного символу, у якій поєднано британську строгість з естетикою африканської національної традиції. Колористика, текстиль, орнаментальні мотиви вбрання відображають філософію Ubuntu – африканське уявлення про взаємозв'язок між людьми, солідарність, повагу до спільноти та гідність особистості. Наприклад, у деталях мантий використовуються стилізовані геометричні елементи, притаманні народному мистецтву басуто чи зулусів, а кольори, що повторюють кольорову гаму прапора країни, мають семантичне навантаження, пов'язане з духовністю, природою чи єдністю. Такі елементи не є декоративним надлишком – вони репрезентують історичну пам'ять, етнічну приналежність і нове бачення університету як простору культурного діалогу.

Подібні ініціативи спостерігаються й в інших університетах ПАР – зокрема в University of South Africa (UNISA) та University

of the Free State, де було запроваджено інклюзивні підходи до дизайну академічного одягу, що враховують багатокультурність країни. Отже, академічне вбрання в Південній Африці трансформується на очах – з колоніального спадку воно перетворюється на інструмент самовираження, утвердження локального контексту та символічної деколонізації вищої освіти.

На цьому тлі українська традиція, попри свою глибоку історичну багатшаровість, усе ще перебуває на етапі пошуку національного візуального коду в академічному середовищі.

Сучасні колористичні стратегії та орнаментальні мотиви мантий України та Південної Африки.

Нині візуальна культура академічного вбрання в Україні характеризується переважною монотонністю та формальною стриманістю. У більшості вишів країни церемоніальний одяг представлено у глибоких, темних відтінках – від класичного чорного до темно-синього, бордового, а іноді й темно-зеленого. Основна кольорова палітра майже не змінюється залежно від регіону чи закладу, лише зрідка урізноманітнюється лаконічними декоративними елементами: підкладками контрастного кольору, вузькими кантами, смужками на рукавах або комірцями (рис. 1). Цей візуальний мінімалізм має низку причин. З одного боку, він відповідає загальноприйнятим у пострадянському просторі уявленням про академічну серйозність, формалізм і статусність, що репрезентується через темну, «офіційну» палітру.

З іншого – темні тони сприяють чіткій візуальній ієрархії: зазвичай бакалаврське вбрання має мінімальну кількість оздоб, магістерське та докторське – дещо розширене, а професорське вирізняється акцентними вставками, вишивками, китицями або

Рис. 1. Типове академічне вбрання українських вишів:
1 – бакалавра; 2 – магістра та PhD; 3 – професора [1]

бордовими деталями. Однак ця уніфікація водночас вказує на відсутність глибокого концептуального осмислення академічного строю як елемента культурної та національної ідентичності. Відсутні спроби інтеграції національних символів, історичних ремінісценцій або регіональної стилістики, які могли би надати академічному вбранню локалізованого сенсу. Колористика жодним чином не апелює до візуального коду української культури – жодних відсилок до традиційного одягу, орнаментики, барв державного прапора чи символіки освітніх традицій, окрім дуже поодиноких ініціатив на інституційному рівні. Така ситуація свідчить про збереження радше формального підходу до академічного строю як необхідного атрибута урочистостей, а не як засобу репрезентації академічної традиції в її національно-культурному вимірі.

У культурному контексті Південної Африки колористичні й орнаментальні системи виконують функцію візуального кодування колективної пам'яті, етнічної самоідентифікації та соціальної стратифікації. Ці засоби вираження використовуються як носії значущої інформації, що передається між поколіннями без вербального посередництва. Тому не випадковим є звернення CUT до етно-візуальних традицій як до джерела натхнення у формуванні академічного вбрання. У цьому університеті академічна мантия перестає бути лише атрибутом церемоніального вжитку – вона перетворюється на медіум символічної комунікації, у якому кольори й орнаменти формують складну систему візуальної репрезентації інституційної ідентичності.

Кольорова палітра, що використовується в дизайні мантий, спирається на традиційну семіотику кольорів південноафриканських народів [9], трансформуючи її в сучасному академічному контексті. Зокрема:

- червоний символізує кров предків, хоробрість і жертвність у культурі зулу та сото. У версії CUT цей колір постає метафорою рішучості, внутрішньої сили та готовності до подолання наукових викликів;

- синій асоціюється з небесним склепінням, водною стихією та духовною чистотою. На академічному вбранні він репрезентує відкритість до нових ідей, глибину дослідницького мислення та єдність університетської спільноти;

- жовтий (золотий) в орнаментах народів Ndebele та Xhosa є знаком сонця, родючості й процвітання. У вбранні CUT цей колір акцентує гідність академічної праці та перспективу інтелектуального зростання;

- білий традиційно означає очищення і новий початок. У мантиях він фіксує ідеї моральної чистоти, непорочності знання та прагнення до правди;

- чорний як універсальний елемент етнокультурної палітри виконує роль об'єднувального чинника, створює фон для інших кольорів і символізує єдність у розмаїтті;

- зелений ототожнюється з відновленням, життєвим циклом і природною гармонією. У контексті CUT це колір сталого розвитку, агроекологічної відповідальності та природничих досліджень;

- сірий маркує технологічний прогрес, рівновагу та відкритість до діалогу. Він вказує на сучасний вимір університетської місії як інноваційного наукового центру.

Усі ці кольори в CUT втілюються у візуальну мову мантий не ізольовано, а у взаємозв'язку з національними орнаментальними мотивами [19], що функціонують як носії колективної семантики. Академічне вбрання CUT демонструє продуману орнаментальну концепцію, у якій переплітаються елементи геометрії, символіки природи й етнографічних текстильних структур:

- геометричні фігури у стилі Ndebele – як-от ромби, трикутники та паралелограми, виконані в яскравій палітрі кольорів, – виступають візуальними символами гармонії спільноти, спадковості та міжпокоління зв'язку;

- S-подібні й хвилясті візерунки зулу та сото трансформуються в метафору «хвиль знання», що передають динаміку пізнавального процесу. Вони ілюструють рух від фундаментальних знань до інноваційних практик;

- мотив лотоса – ознака відродження та особистісного цвітіння – представлений на мантиях вищого керівного складу як символ інтелектуального розвитку, духовної рівноваги й академічного наставництва;

- стрічкові мотиви Basotho у формі горизонтальних і діагональних ліній символізують академічну мандрівку, стежку знання, якою прямують усі учасники освітнього процесу.

Ці орнаменти органічно вплетені в дизайн мантий. Їх цілеспрямоване розміщення на подолі мантиї, фронтальних вставках і елементах головного убору функціонує як маркер інституційної спадкоємності, актуалізує ідею збереження та передання освітніх традицій у культурно унікальному візуальному коді.

Паралельно з естетичним навантаженням система академічного вбрання CUT виконує функції диференціації. Кожен рівень академічного статусу позначено унікальним поєднанням кольору й орнаменту. Наприклад, мантия бакалавра (рис. 2) вирізняється

насиченим кобальтово-синім кольором, що асоціюється з науковим пошуком і точністю, а декоративні елементи транслюють корпоративні цінності відкритості й інноваційності. Магістерське вбрання та вбрання доктора філософії (PhD) (рис. 3) побудоване на глибокому червоному фоні, уособлює святковість і дослідницьку пристрасть. В обох випадках повторювані кольорові вставки та геометричні фігури створюють наративні шари, які візуалізують рух від навчання до самостійної наукової діяльності.

Рис. 2. Академічне вбрання бакалаврів CUT [7]

Рис. 3. Академічне вбрання магістрів та докторів філософії CUT [7]

Мантії деканів (рис. 4) демонструють стриману вишуканість з домінуванням чорного кольору як символу авторитету й академічної етики. Колористичні вставки визначають факультетську приналежність. Вбрання канцлера (рис. 5) репрезентує найвищий рівень академічної ієрархії: поєднання чорного та золота підкреслює гідність і спадкоємність, а орнаментика, запозичена з південноафриканських текстильних традицій, засвідчує повагу до місцевої культурної ідентичності й позиціонує університет як суб'єкт деколоніальної академічної політики.

Загалом академічне вбрання CUT можна розглядати як комплексний візуальний код, що водночас виконує ідентифікаційну, репрезентативну та комунікативну функції. Завдяки ретельно продуманій семіотиці кольору, форми та декору воно транслює як

інституційні цінності, так і статусно-рольову структуру академічної спільноти університету.

Рис. 4. Академічне вбрання декана факультету CUT

Рис. 5. Академічне вбрання канцлера CUT [7]

Рис. 6. Академічне вбрання співробітників виконавчої підтримки CUT [7]

Напрями впровадження колористичного й орнаментального мислення у візуальну комунікацію закладів вищої освіти України. У сучасному академічному просторі України дедалі більше уваги приділяється переосмисленню візуальної комунікації як важливого чинника формування і підтримання інституційної ідентичності. Одним із ключових візуально-комунікаційних засобів, здатних втілювати національні, культурні й академічні ідеї, постає академічне вбрання. Його потенціал як символічного інструменту репрезентації зростає в умовах посттоталітарної емансипації, коли візуальні коди набувають функції не лише естетичних маркерів, а й ціннісних орієнтирів академічної спільноти [18].

Упровадження колористичного й орнаментального мислення в академічне вбрання

сприяє не лише зовнішньому оновленню академічної символіки, а й утвердженню унікального культурного нарративу, у межах якого український заклад вищої освіти виступає не як спадкоємець західних моделей, а як виразник автентичного етнокультурного досвіду. Залучення елементів української орнаментики – зокрема геометризованих і рослинних мотивів, характерних для різних етнографічних регіонів України, розширює семантичне поле академічного одягу та надає йому ознак глибоко закоріненого культурного маркера. Наприклад, включення стилізованих елементів традиційної вишивки в декор мантій, головних уборів або аксесуарів може слугувати візуальним індикатором регіональної приналежності в межах єдиного академічного простору. Колір у контексті української культури також є потужним носієм значень, символіки й ідентичності. Упровадження регіонально обґрунтованих колористичних схем в академічний одяг дозволить посилити культурну впізнаваність і брендинг інституції. Так, для Полісся характерне поєднання синього, чорного й білого кольорів, що символізують природну стриманість, глибину традиції та чистоту наміру. У Поділлі домінують теплі відтінки – червоний, жовтий, помаранчевий, які асоціюються з родючістю, святковістю та енергією життя. Гуцульщина вирізняється контрастною кольоровою палітрою, у якій поєднуються чорний, червоний, зелений і жовтий – кольори сили, магічного захисту та природної гармонії. Для Слобожанщини характерні насичені відтінки червоного й вишневого, що поєднуються із золотистими та білими акцентами, утверджують ідеї шляхетності, гідності й урочистості. У Таврії спостерігається активне використання блакитного та пісочного кольорів, що репрезентують відкритість, спокій і просторову безмежність південних степів. Таке регіональне колористичне розмаїття може бути продуктивно інкорпороване в дизайн мантій, стрічок, оздоблення головних уборів тощо, додаючи символічної глибини й естетичної розмаїтості академічному вбранню.

Упровадження таких елементів інтерпретуватиме академічне вбрання не лише як церемоніальний одяг, а як багаторівневу візуальну систему, здатну репрезентувати як регіональну специфіку, так і загальнонаціональну ідентичність. Водночас колористично-орнаментальні рішення мають бути інтегровані в ширшу систему візуальної айдентики закладу вищої освіти: логотипи, типографіка, герби, айдентичні шаблони друкованої та цифрової продукції.

Інституціоналізація орнаментального мислення у візуальній комунікації потребує міждисциплінарного підходу та колаборації фахівців з дизайну, етнографії, культурології, мистецтвознавства й адміністративного менеджменту. Лише за умови комплексного врахування історичних, регіональних і символічних контекстів можливе створення автентичної, змістово цілісної та культурно вкоріненої візуальної системи для кожного конкретного закладу вищої освіти.

На завершення варто зазначити, що впровадження орнаментально-колористичних стратегій має супроводжуватися просвітницькими ініціативами, які сприятимуть критичному осмисленню візуальної культури, формуванню емансипаційного погляду на академічну символіку, а також переосмисленню ролі дизайну в репрезентації української академічної спільноти XXI ст. У цьому контексті академічне вбрання постає не лише як церемоніальний атрибут, а як дієвий інструмент формування нового, естетично виразного та культурно самобутнього академічного простору.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило, що академічне вбрання є важливим візуально-комунікаційним ресурсом у структурі інституційної айдентики закладів вищої освіти. У порівняльній перспективі досвіду України та Південної Африки академічна мантія виявляється не лише елементом європейської університетської традиції, а й платформою для репрезентації локальної, національної та академічної ідентичності. У південноафриканському контексті адаптація академічного одягу до культурних кодів і значеннєвих функцій кольору засвідчує можливість ідентифікації через візуальні форми, релевантні конкретному історико-культурному середовищу.

Українська академічна традиція, яка до недавня тяжіла до консервативного відтворення західноєвропейських зразків, потребує сучасного переосмислення академічного вбрання як носія символічного змісту, здатного відображати національну самобутність, культурну спадщину й академічні цінності. У цьому контексті запропоновано впровадження концепту орнаментального й колористичного мислення як інструменту візуального формування унікального образу українського закладу вищої освіти.

Визначено, що колористичні й орнаментальні елементи, ґрунтовані на регіональних традиціях і етнокультурних кодах (зокрема, палітри Полісся, Поділля, Гуцульщини,

Слобожанщини, Таврії тощо), можуть бути органічно введені в дизайн академічного вбрання, логотипів, ритуальної символіки та візуальної айдентики закладів. Такий підхід не лише посилює візуальну впізнаваність інституції, а й утверджує академічну культуру, що є глибоко вкоріненою в національний контекст і водночас відкритою до сучасних дизайнерських стратегій.

Отже, академічне вбрання розглядається як динамічний візуальний код, що здатен втілювати цінності автономії, гідності та культурної тяглості академічної спільноти. Його переосмислення в умовах посттоталітарної трансформації та культурної емансипації постає як важливий крок до формування цілісного, концептуально обґрунтованого й культурно релевантного образу української вищої освіти у XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Академічне вбрання для випускників в Україні. *Академсервіс* : вебсайт. URL: <https://akademservis.ua/en> (дата звернення: 10.05.2025).
- [2] Історія костюма: культурна спадщина народів світу : навчальний посібник / Т.М. Головенко та ін. Луцьк ; Мукачево : ЛНТУ ; МДУ, 2023. 252 с.
- [3] Лагода О.М. Дизайн костюма. Практики репрезентацій : монографія. Черкаси : видавець О.М. Третяков, 2018. 296 с.
- [4] Михайлова Р.Д., Федорова Є.В. Про зміст і співвідношення понять «образ» та «імідж». Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія «Мистецтвознавство». 2016. Вип. 35. С. 206–217. DOI: 10.31866/2410-1176.35.2016.158260.
- [5] Сидорчук Н.Г. Університетські традиції як підґрунтя реалізації виховання студентської молоді. Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у ВНЗ : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Житомир, 22–23 травня 2014 р. / за ред. О.А. Дубасенюк, В.А. Ковальчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 178–186.
- [6] Boven D.T. American Universities' Departure from the Academic Costume Code. *Transactions of the Burgon Society*. 2009. Vol. 9. DOI: 10.4148/2475-7799.1075.
- [7] Free State. *Central University of Technology*. URL: <https://www.cut.ac.za/> (дата звернення: 10.05.2025).
- [8] Christianson B. Reflections on Designing the Academic Dress of the University of Hertfordshire. *Transactions of the Burgon Society*. 2021. Vol. 20. DOI: 10.4148/2475-7799.1183.
- [9] Contemporary African Design: Colour & Pattern Insights. Eva Sonaike Blog. URL: <https://evasonaike.com/blogs/evasonaikeblog/exploring-symbolism-colours-in-african-textiles-and-cultures> (дата звернення: 10.05.2025).
- [10] Cooper J.C. Reforms to Scottish Academic Dress during the 1860s. *Transactions of the Burgon Society*. 2020. Vol. 19. DOI: 10.4148/2475-7799.1168.
- [11] Cox N. Academic Dress in New Zealand. *Transactions of the Burgon Society*. 2001. Vol. 1. DOI: 10.4148/2475-7799.1003.
- [12] Crawford K. The Cutting Edge of Academe: Trends in the Manufacture of Academic Dress. *Transactions of the Burgon Society*. 2008. Vol. 8. DOI: 10.4148/2475-7799.1062.
- [13] Fleming C. The Academic Dress of the University of Stirling, 1967–2006. *Transactions of the Burgon Society*. 2006. Vol. 6. DOI: 10.4148/2475-7799.1050.
- [14] Hargreaves-Mawdsley W.N. A history of academic dress in Europe until the end of the Eighteenth Century. Oxford : Clarendon Press, 1963. 235 p.
- [15] Ka Shing, Charles Ko. The Development of Academic Dress in China. *Transactions of the Burgon Society*. 2014. Vol. 14. DOI: 10.4148/2475-7799.1119.
- [16] Keenan O.J. How Can Academic Dress Survive in the Third Millennium? *Transactions of the Burgon Society*. 2010. Vol. 10. DOI: 10.4148/2475-7799.1086.
- [17] Kerr A. The Oxford Convocation Habit: An Endangered Species of Academic Dress. *Transactions of the Burgon Society*. 2023. Vol. 22. DOI: 10.4148/2475-7799.1213.
- [18] Ljutenko L., Tokar M., Kutateladze V. Academic gown as a visual symbol of uniqueness and identity of a higher education institution. The Future of Science, Technology and Economy. Collection of Scientific : papers with proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, International Scientific Unity, June 11–13, 2025. Sofia, Bulgaria, 2025. P. 69–78. DOI: 10.70286/isu-11.06.2025.
- [19] Motifs and Ornamentations: Inspirations Behind the Colors of African Traditional Architecture. ArchDaily. URL: <https://www.archdaily.com/1005269/motifs-and-ornamentations-behind-the-colors-of-african-traditional-architecture> (дата звернення: 10.05.2025).
- [20] North A.J.P. The Development of the Academic Dress of the University of Oxford 1920–2012. *Transactions of the Burgon Society*. 2014. Vol. 13. DOI: 10.4148/2475-7799.1111.
- [21] Rangiwai B. Kākahu and gown: The incorporation of kākahu into academic dress in Aotearoa New Zealand. *Te Kaharoa*. 2019. Vol. 12 (1). DOI: 10.24135/tekaharoa.v12i1.246.
- [22] Rangiwai B. Wānanga habits: The Academic Dress of Te Wānanga o Aotearoa – notes and images. *Te Kaharoa*. 2019. Vol. 12 (1). DOI: 10.24135/tekaharoa.v12i1.268.
- [23] Rowe N. The Academic Dress of Finland: A Contemporary(Re)Introduction. *Transactions of the Burgon Society*. 2023. Vol. 22. DOI: 10.4148/2475-7799.1215.
- [24] Teather E. The History of Undergraduate Academic Dress in Britain's Modern Universities since 1880. *Transactions of the Burgon Society*. 2024. Vol. 23. DOI: 10.4148/2475-7799.1226.
- [25] Testar J.T. The Introduction and Contemporary Practice of Academic Dress in Japan. *Transactions of the Burgon Society*. 2014. Vol. 14. DOI: 10.4148/2475-7799.1118.
- [26] Wearden S. How Academic Dress Is Mobilized in Degree Ceremonies and to What Effect. *Transactions of the Burgon Society*. 2015. Vol. 15. DOI: 10.4148/2475-7799.1131.

[27] Wolgast S.L. King's Crowns: The History of Academic Dress at King's College and Columbia University. *Transactions of the Burgon Society*. 2009. Vol. 9. DOI: 10.4148/2475-7799.1073.

REFERENCES

[1] Akademservis. (n.d.). Akademichne vbrannia dlia vypusknkyiv v Ukraini [Academic dress for graduates in Ukraine]. *akademservis.ua*. Retrieved May 10, 2025, from <https://akademservis.ua/en> [in Ukrainian].

[2] Holovenko, T.M., Kozar, O.P., Bondarchuk, Yu.S., & Shovkomud, O.V. (2023). Istoriia kostiumu: kulturna spadshchyna narodiv svitu [*History of costume: Cultural heritage of the world's peoples*]. Lutsk; Mukachevo: LNTU; MDU [in Ukrainian].

[3] Lahoda, O.M. (2018). Dyzain kostiuma. Praktyky reprezentatsii [*Costume design. Practices of representation*]. Cherkasy: Vydavets Tretiakov O.M. [in Ukrainian].

[4] Mykhailova, R.D., & Fedorova, Ye.V. (2016). Pro zmist i spivvidnoshennia poniat "Obraz" ta "Imidzh" [On the content and correlation of the concepts of "Image" and "Impression"]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriya: Mystetvoznavstvo*, (35), 206–217. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.35.2016.158260> [in Ukrainian].

[5] Sydorchuk, N.H. (2014). Universytetski tradytsii yak pidgruntia realizatsii vykhovannia studentskoi molodi [University traditions as a basis for educating student youth]. In O.A. Dubaseniuk, & V.A. Kovalchuk (Eds.), *Innovatsiini pidkhody do vykhovannia studentskoi molodi u VNZ – Innovative approaches to the education of student youth in universities: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Zhytomyr, May 22–23, 2014)* (pp. 178–186). Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

[6] Boven, D.T. (2009). American Universities' Departure from the Academic Costume Code. *Transactions of the Burgon Society*, 9. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1075> [in English].

[7] Central University of Technology, Free State. (n.d.). www.cut.ac.za. Retrieved May 10, 2025, from <https://www.cut.ac.za/> [in English].

[8] Christianson, B. (2021). Reflections of Designing the Academic Dress of the University of Hertfordshire. *Transactions of the Burgon Society*, 20. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1183> [in English].

[9] Contemporary African Design: Colour & Pattern Insights. (n.d.). *Eva Sonaike Blog*. Retrieved May 10, 2025, Retrieved from <https://evasonaike.com/blogs/evasonaikeblog/exploring-symbolism-colours-in-african-textiles-and-cultures> [in English].

[10] Cooper, J.C. (2020). Reforms to Scottish Academical Dress during the 1860s. *Transactions of the Burgon Society*, 19. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1168> [in English].

[11] Cox, N. (2001) Academical Dress in New Zealand. *Transactions of the Burgon Society*, 1. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1003> [in English].

[12] Crawford, K. (2008). The Cutting Edge of Academe: Trends in the Manufacture of Academical

Dress. *Transactions of the Burgon Society*, 8. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1062> [in English].

[13] Fleming, C. (2006). The Academical Dress of the University of Stirling, 1967–2006. *Transactions of the Burgon Society*, 6. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1050> [in English].

[14] Hargreaves-Mawdsley, W.N. (1963). *A History of Academical Dress in Europe until the end of the Eighteenth Century*. Oxford: Clarendon Press [in English].

[15] Ka Shing, Charles Ko (2014). The Development of Academic Dress in China. *Transactions of the Burgon Society*, 14. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1119> [in English].

[16] Keenan, O.J. (2010). How Can Academical Dress Survive in the Third Millennium?. *Transactions of the Burgon Society*, 10. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1086> [in English].

[17] Kerr, A. (2023). The Oxford Convocation Habit: An Endangered Species of Academic Dress. *Transactions of the Burgon Societ*, 22. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1213> [in English].

[18] Ljutenko, L., Tokar, M., & Kutateladze, V. (2025). Academic gown as a visual symbol of uniqueness and identity of a higher education institution. In *Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Online Conference "Future of Science, Technology and Economics"*, Sofia, June 11–13, 2025 (pp. 69–78). <https://doi.org/10.70286/isu-11.06.2025> [in English].

[19] Motifs and Ornamentations: Inspirations Behind the Colors of African Traditional Architecture. (n.d.). *ArchDaily*. Retrieved May 10, 2025, from <https://www.archdaily.com/1005269/motifs-and-ornamentations-inspirations-behind-the-colors-of-african-traditional-architecture> [in English].

[20] North, A.J.P. (2014). The Development of the Academic Dress of the University of Oxford 1920–2012. *Transactions of the Burgon Societ*, 13. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1111> [in English].

[21] Rangiwai, B. (2019). Kākahu and gown: The incorporation of kākahu into academical dress in Aotearoa New Zealand with an example of a kākahu worn at a City University of New York graduation ceremony in 2006 – an interview with Sarah Smith. *Te Kaharoa*, 12 (1). <https://doi.org/10.24135/tekaharoa.v12i1.246> [in English].

[22] Rangiwai, B. (2019). Wānanga habits: The Academical dress of Te Wānanga o Aotearoa – notes and images. *Te Kaharoa*, 12 (1). <https://doi.org/10.24135/tekaharoa.v12i1.268> [in English].

[23] Rowe, N. (2023). The Academical Dress of Finland: A Contemporary (Re)Introduction. *Transactions of the Burgon Society*, 22. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1215> [in English].

[24] Teather, E. (2024). The History of Undergraduate Academical Dress in Britain's Modern Universities since 1880, with a Discussion of its Recent and Current Use. *Transactions of the Burgon Society*, 23. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1226> [in English].

[25] Testar, J.T. (236014). The Introduction and Contemporary Practice of Academical Dress in Japan. *Transactions of the Burgon Society*, 14. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1118> [in English].

[26] Wearden, S. (2015). How Academic Dress Is Mobilized in Degree Ceremonies and to What Effect. *Transactions of the Burgon Society*, 15. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1131> [in English].

[27] Wolgast, St.L. (2009). King's Crowns: The History of Academic Dress at King's College and Columbia University. *Transactions of the Burgon Society*, 9. <https://doi.org/10.4148/2475-7799.1073> [in English].

Abstract**Liutenko L., Tokar M. Visual and plastic code of university identity: academic gown. A comparative analysis.**

Purpose. The aim of this study is to explore the potential of the Ukrainian academic gown as a component of the visual identity of higher education institutions and to identify ways of reinterpreting and adapting it to contemporary cultural and value paradigms. This is achieved through a comparative analysis of academic dress (gowns) in countries that have experienced the impact of totalitarian and colonial regimes – namely, Ukraine and South Africa.

Methodology. The research is based on a comparative analysis of the visual codes embedded in the academic dress of Ukrainian and South African higher education institutions. The study employs methods of visual analysis and color symbolism interpretation, as well as cultural and semiotic approaches to examining academic regalia as an element of institutional identity.

Results. The study reveals that academic regalia in South African universities, while rooted in European tradition, have been adapted to local cultural codes. In the South African context, color carries significant semantic weight, closely tied to ethnic, historical, and social identity. Ukrainian universities, on the other hand, continue to adopt and replicate a European visual model of the academic gown that has remained largely unchanged since the totalitarian period. This tradition underscores the need to reconsider the symbolic function of academic dress as a part of the visual identity of higher education institutions. In this context, the incorporation of national symbols, traditional colors, and ornamental motifs becomes especially important in shaping a distinctive visual identity for Ukrainian academia and in emphasizing its cultural uniqueness.

Scientific novelty. For the first time in Ukrainian academic discourse, a comparative analysis of academic dress is conducted within the framework of post-totalitarian reinterpretation of the visual culture of higher education. The study introduces the concept of ornamental and coloristic thinking as a tool for visually constructing institutional and national identity within Ukrainian higher education.

Practical relevance. The findings can serve as both a theoretical and practical foundation for the design or redesign of academic dress for Ukrainian higher education institutions. This process should incorporate principles of national identity, cultural heritage, academic representation, and brand communication. The integration of ornamental and color codes relevant to Ukrainian visual traditions will enhance the public visibility and symbolic legitimacy of academic institutions at both national and international levels.

Keywords: academic dress, gown, ornament, coloristics, visual identity, design, university tradition, brand, decolonial reinterpretation, cultural code, cultural unification, costume.

AUTHOR'S NOTE:

Liutenko Larisa, Candidate of Technical Sciences, Senior Research Fellow, Kharkiv State Academy of Design and Arts, Kharkiv, Ukraine, e-mail: lutenkola@gmail.com, orcid: 0000-0002-7860-3835.

Tokar Maryna, Candidate of Art Studies, Associate Professor at the Department of Audiovisual Art, Kharkiv State Academy of Design and Arts, Kharkiv, Ukraine, e-mail: mari4katokar@gmail.com, orcid: 0000-0002-3666-0604.

Стаття подана до редакції 30.06.2025 р.

Стаття прийнята до опублікування 29.07.2025 р.

Стаття опублікована 30.10.2025 р.